

Vinicije B. Lupis

Državni arhiv Dubrovnik

Prilog poznavanju rimskog zlatarstva u Dubrovniku

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Predan 17. 6. 2005. – Prihvaćen 1. 12. 2005.

UDK 739.1(497.5 Dubrovnik)“16/18”

Sažetak

Autor obrađuje primjere rimskog baroknog i neostilskog zlatarstva u vremenskom rasponu od 17. do 19. stoljeća, sačuvane u Dubrovniku i njegovoj okolici, kao i na nešto širem području. Rim kao veliki zlatarski centar bitno je utjecao na razvoj europskog zlatarstva, a njegov iznimno važan utjecaj očituje se i u fondu sakralnog zlatarstva Dubrovnika i okolice, što je bilo rezultatom ne samo crkvenih veza nego i intezivnih političkih veza Dubrovačke Republike i Svete Stolice. U pelješkom mjestu Ponikve čuva se kalež koji se može pripisati rimskom zlataru Giuseppeu Chioccu (1743.–1802.), a u Župnoj crkvi u Stonu barokna pokaznica nastala u radionici rimskog zlatara njemačkog podrijetla Cristofora Fischera (1570.–1626.). Pokaznica i šest velikih srebrnih svijećnjaka u Dubrovačkoj prvostolnici djela su rimskog zlatara Bartolomea Boronija (1730.–1787.), čiji je žig bio monogram Bl. Djevice Marije (Nome di Maria in cifra). Moćnik ruke sv. Ivana Krstitelja iz Moćnika Dubrovačke prvostolnice nastao je u rimskoj radionici koja je upotrebljavala žig – helebardu. Okov

misala koji je pripadao danas nepostojećoj dubrovačkoj Crkvi sv. Antuna Opata djelo je rimskog zlatara Benedetta Andronica (aktivan 1762.–1787.). Kalež iz iste crkve koji se danas čuva u Kolegijalnoj crkvi sv. Vlaha također je nastao u rimskim zlatarskim radionicama 18. stoljeća. U crkvi sv. Vlaha čuva se i pokaznica drugoga rimskog zlatara, Baldassarea Pierija (1749.–1789.). U Dominikanskom samostanu u Dubrovniku nalazi se više predmeta nastalih u rimskim radionicama u 18. i 19. stoljeću. Glasoviti rimski zlatar Antonio Capeletti (1804.–1838.) autor je jednog moćnika, a Baldassare Pieri (1749.–1789.) jednoga kaleža. U Franjevačkom samostanu Male braće u Dubrovniku čuva se kalež Benedetta Andronica (1762.–1787.) i pokaznica, djelo rimskoga zlatara Domenica Ridolfija (1672.–1712.). U članku se također sagledava utjecaj rimskoga zlatarstva na razvoj dubrovačkoga zlatarstva baroknog razdoblja, kako u pogledu izbora motiva, tako i u pogledu tehničkih rješenja.

Gljučne riječi: *Rim, Sv. Vlaho, Prvostolnica, Mala braća, dominikanci*

O kulturnim vezama Rima i Dubrovnika svakako treba progovoriti s više aspekata, a možemo slobodno reći da su stoljetne političke i gospodarske veze Dubrovačke Republike i Sv. Stolice kulminirale tijekom 16. i 17. stoljeća, kada je Dubrovnik postao ključnim čimbenikom u povezivanju Istoka i Zapada.¹ Svakako je najmarkantnija ličnost zaslužna za te veze u 17. stoljeću bio Stjepan Gradić.² On je bio dio kulturnoga kruga oko pape Aleksandra VII. i oko švedske kraljice Kristine.³ Sam Sjepan Gradić nagovorio je Dubrovačku Republiku da svake godine pokloni Svetoj kući u Loretu jedan kalež, a od 1673. do 1676. on se skrbio da se kalež izradi i preda agentu Republike Božidaru Bozdariju u Jakin, koji ga je trebao predati u loretsko svetište. Ovu je zadaću kasnije ispunjavao Petar Bozdari, koji ju je obavljao sve do svoje smrti 1684. godine u Rimu, gdje je pokopan u Crkvi sv. Jeronima.⁴

Bliske veze koje su preko 450. godina vezivale Svetu Stolicu s Dubrovačkom državom bile su od obostrane koristi. U prvom

redu jer su crkvene vlasti u Rimu dobivale preko Dubrovnika vijesti iz Turskoga Carstva i s Levanta, dok je Dubrovnik oslanjajući se na crkvene vlasti u Vatikanu i na katolički svijet mogao slobodno trgovati, ne samo po katoličkim zemljama na Zapadu već i po čitavom Sredozemlju.

Političke veze Dubrovnika i Papinske Države odrazile su se i na umjetničkom polju.⁵ Benko Stay (1714.–1801.), jedna od najizrazitijih osobnosti dubrovačkoga kulturnoga kruga 18. stoljeća, koji je boravio u Rimu i u kićenim cerebralnim latinskim stihovima opjevao Descartesovu filozofiju i Newtonova otkrića, zauzimao će se kod dubrovačkog Vijeća umoljenih da se Petru Katušiću i Rafu Martiniju dadu stipendije za studij slikarstva u Rimu, te će obojici naći učitelja u osobi Mengsova sljedbenika, slikara Antona Marona. U isto vrijeme Rajmund Kunić (1719.–1794.), učenik Ruđera Boškovića, prevodilac Homerove *Ilijade* i Teokrita na latinski, piše epigrame u počast Rafaela Mengsa i Antonija Canove.⁶ Ovi primjeri kulturnih i

1. Neobarokni kalež iz prve polovice 19. stoljeća iz Dubrovačkoga dominikanskog samostana, nastao u rimskim radionicama (foto: fra K. Rajić)

Neo-baroque chalice from the first half of the 19th c., originating from Roman workshops, preserved at the Dominican monastery of Dubrovnik

2. Srebrna barokna pokaznica iz Dubrovačke prvostolnice, rad rimskoga zlatara Bartolomea Boronija (1730.–1787.) (foto: B. Gjukić)
Baroque silver monstrance from the metropolitan church of Dubrovnik – work of the Roman goldsmith Bartolomeo Boroni (1730–1787)

opipljivih materijalnih veza Rima i Dubrovnika samo će navijestiti i sličnu situaciju na polju sakralnog zlatarstva.

O specifičnosti Dubrovačke Republike i njezina umjetničkog inventara pisali smo u kontekstu sagledavanja zlatarskih veza Dubrovnika i Napulja,⁷ a sada će se obratiti posebna pozornost Rimu i njegovu utjecaju. Prije svega treba se prisjetiti i činjenice da je svaki crkveni prelat katoličkog svijeta trebao posjetiti »pragove Sv. Petra«, a da se redovito na hodočašćima nabavljala potrebna liturgijska oprema, kako u prošlosti, tako i do današnjih dana.⁸ Kako je Dubrovnik imao uske kulturne i gospodarske veze i s Anconom (Jakinom), kao i s okolnim obalnim gradovima, koji su se nalazili u sastavu Papinske Države i gdje su djelovali regionalni zlatari, ne treba čuditi veća skupina liturgijskih predmeta nastalih u tim radionicama.

Dosad se o rimskom zlatarstvu u Hrvatskoj pisalo u kontekstu izučavanja liturgijskog srebra kod dubrovačkih isusovaca, ali zbog intenzivnih kulturnih veza Dubrovačke Republike i Papinske Države primjere rimskog zlatarstva nalazimo u cijelom nizu dubrovačkih crkava – u sastavu bivše Nadbis-

kupije dubrovačke i Stonske biskupije, pa čak i na teritoriju Trebinjsko-mrkanjske biskupije.⁹

Svakako, rimskih primjera zlatarstva ima gotovo u svim hrvatskim biskupijama, čiji su biskupi, kada su išli *ad limina*, ali svećenici i misionari, kupovali za svoje crkve i samostane. Obično su se nabavljali kaleži, čestitnjaci, to jest najosnovniji i lako prenosivi liturgijski predmeti, a u vrijeme iskopavanja starokršćanskih katakombi tijekom 18. i 19. stoljeća u primorske hrvatske krajeve pristižu i dijelovi tijela mučenika, koji su ponajčešće donošeni u drvenim i pozlaćenim škrinjicama. Jedan od takvih primjera u Dubrovniku je moćnik-piksida sv. Silvana iz Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku, nabavljen 1847. godine u Rimu.¹⁰ Drugi primjer moćnika-piksida s moćima sv. Vincence – mučenice iz Priscilinih katakombi – iz Blata na Korčuli potječe iz 1795. godine.¹¹ U susjednoj Korčuli, u bivšoj prvostolnici, čuva se drveni i pozlaćeni kovčeg u kojem su poslani moći sv. Todora iz Rima 1736. godine, a nastao je u rimskim radionicama.¹²

Uz naglašenu južnotalijansku notu u Dubrovniku se posebno osjeća i rimski utjecaj na sveukupno stvaralaštvo, a poglavito

3. Srebrni barokni svijećnjak iz Dubrovačke prvostolnice, rad rimskoga zlatara Bartolomea Boronija (1730.–1787.) (foto: B. Gjukić)
Baroque silver candelabrum from the metropolitan church of Dubrovnik – work of the Roman goldsmith Bartolomeo Boroni (1730–1787)

4. Detalj moćnika sv. Filipa Benizzija (1233.–1285.) iz Dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)
Detail of the reliquary of St. Filippo Benizzi (1233–1285) from the metropolitan church of Dubrovnik

na polju zlatarstva. Kvalitetnih rimskih zlatarskih umjetnika još i danas nalazimo, kako u samom gradu Dubrovniku, tako i po cijeloj okolici. Tek nam predstoji temeljitije istraživanje ovog iznimno važnog likovnog upliva.

Osim mletačkog importa¹³ i domaćih radova u stonskom kraju nailazimo i na predmete nastale u rimskim radionicama. Kalež iz Ponikava, koji se čuva u Župnom uredu sv. Ivana spada u najzanimljivije primjere, a označen je žigom Papinske Države i majstorskim žigom (slovo G i sunce s naznakom slova C).¹⁴ Riječ je o kaležu iz druge polovice 18. stoljeća, nastalom u Rimu poput pokaznice iz stonske Crkve sv. Vlaha. Ovaj zlatarski žig upotrebljavao je rimski zlatar Giuseppe Chiocca (1743.–1802.). Taj plodni rimski zlatar izradio je mnoštvo kaleža, a dva mu se čuvaju u crkvi San Erasmo u Veroliju i u Benediktinskom samostanu u mjestu Fermo (Ascoli Piceno).¹⁵

Barokna pokaznica iz Crkve sv. Vlaha u Stonu (bivša prvostolnica) izrađena je u obliku solea na kružnoj bazi – označena

je papinskim ključevima i ombrelonom te majstorskim žigom (konj u propnju). Zlatarski žig konja u propnju (*cavallo*) upotrebljavao je rimski zlatar njemačkog podrijetla Cristoforo Fischer zvani Pescatore (1570. – Rim 1626.), a *bottega* ga je upotrebljavala do 1642. godine. Stoga bi ovu stonsku pokaznicu trebalo vremenski odrediti u prvu polovicu 17. stoljeća, a najvjerojatnije ju je nabavio stonski biskup Pavao Gracić (1635.–1655.), dominikanac, rodom iz mjesta Prožura na otoku Mljetu, *scientiarum magister et doctor Romanus*, vikar Biskupije Sarsinije u Emiliji i osobni prijatelj sarsinijskog biskupa Nikole Bautića, zbog kojega je tamnovao više vremena u tamnicama Anđeoske tvrđave.¹⁶

U Crkvi Male Gospe u Sreseru čuva se kasnobarokni moćnik tipa pokaznice vela Gospina (v. 49 x š. 24 cm) s bazom u obliku krnje piramide, ukrašen uzbibanim *rocaille* ukrasom i listovima akanta, sužen u središnjem dijelu i raščlanjen u zabat s otvorom za uložnicu u kojoj se čuvaju moći. Srebrni

5. Moćnik ruke sv. Ivana Krstitelja (CXLI – broj prvostolnog inventara), rad nepoznatog rimskoga zlatara koji je koristio zlatarski žig helebardu (foto: B. Gjukić)
Reliquary with the hand of St John the Baptist (CXLI – number of the metropolitan inventory) – work of an anonymous Roman goldsmith, who used the »halberd« hallmark

iskucani lim pričvršćen je na drvenu podlogu. Na moćniku se nalazi grb stonskoga biskupa Petra Budmanija (1752.–1772.), dijecezanskog svećenika i profesora na Isusovačkom učilištu u Dubrovniku, gdje se mogao susretati sa suvremenim umjetninama rimskih zlatara. Ovaj je moćnik označen državnim žigom Papinske Države i majstorskim žigom (slova GA u ovalu), koji je upotrebljavao rimski zlatar Giuseppe Agricola (Bauer/Pauer), rođen 1717. u Njemačkoj. On je 20. 7. 1746. u Rimu kod javnoga bilježnika ovjerio svoj zlatarski žig. Umrro je 1804. godine.¹⁷ Stoga je pelješki moćnik najvjerojatnije nabavljen kada je stonski biskup išao u Rim *ad limina* ili po biskupski dekret. Od talijanskog opusa Giuseppea Agricole do naših dana ostale su sačuvane dvije skulpture sv. Petra i sv. Pavla u Katedrali u Frascati. U privatnoj zbirci G. F. Longonija u Milanu je i jedan kalež istog zlatara.¹⁸

U Župnoj crkvi na otoku Koločepu čuva se skromni kalež (v. 23,2 x 11,2 x 8,2 cm) iz 18. stoljeća sa strmo svedenom mje-

6. Detalj moćnika sa zlatarskim žigovima (foto: B. Gjukić)
Detail of the reliquary with hallmarks

7. Okov misala s likom sv. Antuna Opata iz srušene Crkve sv. Antuna Opata na Pločama (sada u Prvostolnom župnom uredu), rad rimskoga zlatara Benedetta Andronica (aktivan 1762.–1787.) (foto: B. Gjukić)

Binding of a missal with a depiction of St Anthony the Abbot, originating from the demolished church of St Anthony the Abbot at Ploče (now preserved at the metropolitan office of the parish), work of the Roman goldsmith Benedetto Andronico (active 1762–1787)

8. Okov misala s Gospinim likom, rad rimskoga zlatara Benedetta Andronica (aktivan 1762.–1787.) (foto: B. Gjukić)

Binding of a missal with a depiction of the Virgin Mary, work of the Roman goldsmith Benedetto Andronico (active 1762–1787)

denom bazom kruškolika nodusa sa srebrnom i djelomično pozlaćenom čaškom, na kojoj se nalazi rimski zlatarski žig papinskih ključeva i ombrelona (*chiavi papali con padiglione*) i nečitljiv majstorski žig. Nažalost, zbog naknadnih popravaka pozlate zlatarski žig nije čitljiv, pa se (okrugli žig uobičajen za sredinu i drugu polovicu 18. stoljeća) ne može jasno iščitati, kao ni majstorov žig. Ovom kaležu pripada patena (p. 16,5 cm) od djelomice pozlaćenog srebrnog lima, bez ikakvih žigova, vjerojatno iz 18. stoljeća.¹⁹

Franjevački samostan Gospe Snježne u Cavtatu čuva kalež s patenom (v. 23 x 11,4 x 8,2 cm) iz sredine 18. stoljeća. Baza s nodusom i košarica kaleža su od posrebrene kovine. Nodus i baza ukrašeni su stiliziranim biljnim i geometrijskim ukrasom. Na čaški kaleža nalazi se rimski zlatarski žig i majstorski žig vjerojatno Giuseppea Gagliardija.²⁰ Na početku ovog rada kao uvod spomenuli smo dosad uočene primjere rimskoga zlatarstva u dubrovačkoj okolici i u nedalekim hrvatskim krajevima. No, najviše primjera rimskog sakralnog zlatarstva ipak se čuva unutar zidina grada Dubrovnika u crkvama i samostanima. Prva zbirka, koja je i prva uočena u znanstvenoj literaturi upravo je zbirka Isusovačkog samostana i Crkve sv. Ignacija u Dubrovniku.²¹

Dubrovačka se Republika 1555. zainteresirala za rad isusovačkoga reda, tako da 1559. u Dubrovnik dolazi prvi isusovac, a

tijekom 17. stoljeća osnovan je kolegij i sagrađena velika Crkva sv. Ignacija. Centralizam isusovačkoga reda i nabava umjetnina u Rimu omogućili su da se upravo u dubrovačkoj isusovačkoj crkvi sačuvala kvalitetna skupina radova rimskih zlatara.²²

Do pred nekoliko godina u crkvi Domino u Dubrovniku čuvala se u sakristiji srebrna posudica za blagoslovljenu vodu (v. s ručkom 26 x š. baze 9,3 x š. oboda 16 cm), već tada teže mehanički oštećena. Radilo se o klasicističkoj posudici na kružnoj bazi od tankoga srebrnog lima, čije je tijelo oblikovano poput lotosova cvijeta, gdje su latice izrađene s posebnom pomnjom glede detalja u tehnici minucioznog iskucavanja. Uočava se utjecaj egipatskih starina iz francuskog perioda na rimsko zlatarstvo, što potvrđuju zlatarski državni žig Papinske Države i žig zlatarske radionice Valadier iz Rima (*Tre gigli di Franca* – tri francuska ljljana i inicijal LV) kojima je obilježena. Ovdje je očito riječ o Giuseppeu (Luigi Pietru) (1785.–1817.), sinu zlatara Luigija Valadiera i Caterine Della Valle, rođenom u Rimu 14. travnja 1762. godine.²³ Luigi Valadier, francuskog podrijetla, smatrao se jednim od najznačajnijih rimskih zlatara svoga vremena i poznat je po izradi cijenjene srebrnine za rimsku obitelj Chigi.²⁴ Tijekom svog stvaralačkog rada rimski zlatar Giuseppe Valadier upotrebljavao je očev zlatarski žig, a ponajviše je radio profane zlatarske predmete: tanjure i pisaći

9. Detalj sa žigom Papinske Države (foto: B. Gjukić)

Detail with the hallmark of the Papal States

10. Zlatarski žig nepoznatog dubrovačkog zlatara MMG iz prve polovice 19. stoljeća, koji je izradio kopiju okova misala Benedetta Andronica, što se čuva u Prvostolnom župnom uredu (foto: B. Gjukić)

MMG – hallmark of an unknown Dubrovnik goldsmith from the first half of the 19th century, who made a copy of the missal binding by Benedetto Andronico, preserved at the metropolitan office of the parish

11. Detalj moćnika s zlatarskim žigom Antonija Capelettija (1804.–1838.) (foto: fra K. Raić)

Detail of a reliquary with the hallmark of Antonio Capeletti (1804–1838)

pribor u klasicističkom stilu, a dubrovački nestali rad zanimljiv je i rijedak primjer rimskoga klasicističkog zlatarstva u hrvatskim krajevima, nastao pod utjecajem egipatskih motiva, otkrivenih u napoleonskom osvajanju Egipta krajem 18. stoljeća. Giuseppe Valadier, neoklasicistički rimski zlatar, bio je glasovit po svojim rafiniranim zlatarskim umjetninama.²⁵

Pokaznica (v. 31,6 x š. baze 16,2 cm) dubrovačkog nadbiskupa Hijacinta Miljkovića (1745.–1752.) u Dubrovačkoj prvostolnici pripada lijepim primjerima rimskoga zlatarstva u stilu posljednjih godina vladanja Luja XIV., koje karakteriziraju bogati *rocaille* ukrasi, uzbibani listova akanta, *cartouches* i školjkaste niše. Trostrana baza pokaznice, koju nose tri lavlje šapice, bogato je razvedena baroknim ansamblom biljnih ukrasa i *rocaille* što postupno vodi prema nodusu kruškolika oblika. S unutrašnje strane lavlje šapice na bazi nalazi se srebrna pločica s ugraviranim grbom dubrovačkog nadbiskupa, a ranije i stonskog biskupa Hijacinta Miljkovića (1752.–1757.), sa zlatarskim žigovima Rima i rimskog majstora. Čista forma baze pokaznice s jasnim i dosljedno izvedenim ukrasom u tehnici lijevanja, iskucavanja i cizeliranja uz izvorno sačuvanu pozlatu naglašava eleganciju zrakastog gornjeg dijela pokaznice. Pokaznica je označena zlatarskim žigom Papinske Države i žigom rimskoga zlatara Bartolomea Boronija (1730.–1787.), monogramom Bl. Djevice Marije (*Nome di Maria in cifra*).²⁶

U Archivio Storico di S. Eligio u Rimu sačuvani su brojni radovi ovoga kvalitetnog rimskog zlatara, a u Dubrovačkoj prvostolnici na oltaru sv. Ivana Nepomuka danas se nalazi šest velikih srebrnih svijećnjaka koje je izradio Bartolomeo Baroni. Te svijećnjake s pokaznicom možda je u Rimu nabavio dubrovački nadbiskup Hijacint Miljković tijekom boravka *ad limina* u Rimu ili prigodom preuzimanja nadbiskupskog palija kao svojevrzni obol likovnom dotjerivanju Dubrovačke prvostolnice i uzveličavanju barokne euharistije.

U kontekstu sagledavanja posebne kategorije liturgijskih predmeta treba se osvrnuti na duhovna kretanja baroka. Smrt je jedna od središnjih tema barokne religiozne misli. Smrt je sadržana u djelima gotovo svih mistika baroknog razdoblja, a nadalje se očituje u latinskoj krilatici *SIC TRANSIT GLORIA MUNDI* – prolazna je slava svijeta. Moćnik – prostor u kojem se čuvaju dubrovački prvostolnici – temeljno je određen idejom smrti. Na oltaru Moćnika umjesto svetačkih slika i kipova izloženi su materijalni ostatci njihovih tijela, odjeće i atributa. Dubrovački slikar Petar Matei svojim alegorijskim slikama upotpunio je ugođaj pobjede nad smrću. Slike prate natpisi s biblijskim citatima »Gospodin čuva sve njihove kosti« i »Gdje je smrt, tvoja pobjeda«. Slikarsko-plastička dekoracija Moćnika, pojačana biblijskim citatima i materijalnim svetačkim ostacima, obrazlaže temu smrti, vjerovanja

12. Srebrni kalež iz Sakristije Kolegijalne crkve sv. Vlaha u Dubrovniku, rad rimskoga zlatara koji je upotrebljavao zlatarski žig T, aktivan početkom 19. stoljeća (foto: B. Gjukić)

Silver chalice from the sacristy of the collegial church of St Blaise in Dubrovnik, work of the Roman goldsmith that used the »T« hallmark and was active in the early 19th century

13. Baza pokaznice iz Kolegijalne crkve sv. Vlaha u Dubrovniku, rad rimskoga zlatara Baldassarea Pierija (1749.–1789.) (foto: B. Gjukić)

Base of the monstrance from the collegial church of St Blaise in Dubrovnik, work of the Roman goldsmith Baldassare Pieri (1749–1789)

i iskupljenja približavajući vjerniku dokaze o stvarnosti zagrobnog života.

Među prvim, arhivskim vijestima, potvrđenima zlatarskim umjetninama nabavljenim u Rimu moćnik je prsta sv. Vlaha, koji je uništen u velikoj trešnji 1667. godine.²⁷ Nesumnjivo jedan od naraskošnijih moćnika 17. stoljeća u Dubrovačkoj prvostolnici križ je s moćima sv. Filipa Benizzija (1233.–1285.).²⁸ Toga sveca kanonizirao je 1671. papa Klement V., pa je dubrovački moćnik jedan od njegovih najranijih moćnika. Križ s moćima sv. Filipa Benizzija (170 x 62 cm), koji se izvorno čuvao u Samostanu sv. Klare, a sada u Moćniku Dubrovačke prvostolnice, dar je dubrovačkog nadbiskupa Vicenza III. Lucchesinija (1669.–1693.), podrijetlom iz Lucce. Ostakljen počiva na četiri kovinske pozlaćene nožice u obliku lavljih glava s razigranim *rocaille* ukrasom.²⁹ Pozlaćeni kovinski okvir tvori kovinski kostur za crno drvo konstrukcije moćnika. Ponad svake nožice je po jedan mramorni stupić, koji počiva na kovinskoj bazi. Stupići imaju kovinske jonske kapitule (po-

zlaćena bronca), o koje su ovješene kovinske girlande (visina stupića je 31 cm). Između stupića su tri otvora. Središnji je najveći (19 x 28 cm). Na vijencu iznad svakog stupića nalazi se po jedna figura lebdećeg anđela od pozlaćene bronce. Jedan nosi u ruci križ, drugi krunu i grančicu, treći papinsku mitru, a četvrti stručak cvijeća. Figure su visoke oko 17 cm. Iznad anđela diže se tijelo moćnika u obliku krnje piramide s apliciranim anđeoskim glavicama. Nad tom konstrukcijom stoji križ od crnoga drva, kojemu je oko baze postavljen vijenac od četiri vaze s plamenim jezicima. U sredini je kovinski grb s lavom, kardinalskim šeširom i devizom *FORTITVDO MEA DOMINVS*. Na raspelu od crnoga drva je pozlaćeni Kristov korpus vrsno naznačena plasticiteta, dinamičiji kojega pridonosi nemir figure i uzbudljiva perizoma, koja kao da je zahvaćena lahorom vjetrova. Taktilnost materijala od kojega je ta umjetnina izrađena, uz crno-zlatne kontraste i bogatu upotrebu ebanovine i kornjačevine, umnogome pridonosi dojmljivosti tog tabernakula s prikazom Kalvarije. Unutar moćnika nalaze se čestice moći i slika sv. Filipa Benizzija okruženog plamenim jezičci-

14. Moćnik Kolone bičevanja Kristova iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku, rad rimskoga zlatara Antonija Capelettija (1804.–1838.) (foto: fra K. Raić)

Reliquary of the Column of the Flagellation of Christ from the Dominican monastery in Dubrovnik, work of the Roman goldsmith Antonio Capeletti (1804–1838)

15. Srebrni kalež, rad rimskoga zlatara Baldassarea Pierija (1749.–1789.) iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku (foto: fra K. Raić)

Silver chalice from the Dominican monastery in Dubrovnik, work of the Roman goldsmith Baldassare Pieri (1749–1789)

ma, izvedena u tehnici ulja na bakru. Unutrašnjost moćnika obložena je svilenim damastom. Taj moćnik, nastao u rimskim radionicama posljednje četvrtine 17. stoljeća jedinstveni je primjer među dubrovačkim baroknim moćnicima, koji su najvećim dijelom bili tradicionalne forme – određenog dijela tijela, oltarnog tipa ili s jednostavnom srebrnom *thecom* uokvirenom pozlaćenim okvirima pod staklom.³⁰ Po elegantnoj izradi i rafiniranim proporcijama, taj specifični moćnik pripada ambijentu onodobnog Rima, u kojem su ebanisti i zlatari pre-

16. Detalj srebrnoga kaleža Baldassarea Pierija iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku (foto: fra K. Raić)

Detail of the silver chalice from the Dominican monastery in Dubrovnik, work of Baldassare Pieri

težno sjevernjačkog podrijetla radili za zahtjevnu klijentelu. Donekle blizak po ideji i materijalu je moćnik – edikula iz Museo Palazzo Piersanti u Matelici, koji potječe iz rimskih radionica prve polovice 17. stoljeća.³¹

Od ostalih rimskih moćnika u prvostolnom Moćniku prije svega treba spomenuti Moćnik ruke sv. Ivana Krstitelja, koji se čuva pod rednim brojem CXLI. Kovinska srebrna barokna škrinjica ostakljena je s po dva četvrtasta otvora (31 x 51,5 x 47,6 cm) s prednje strane, a s bočne po jednim otvorom. Nožice imaju oblik voluta. Poklopac oblikovan poput niske krnje piramide, također ostakljen, resi lijevana sjedeća plastična figurica od srebra koja, po renesansnoj ikonografiji, prikazuje sv. Ivana Krstitelja kao dječacića s križem u ruci. Lijevo rukom je podbočen, a desnom drži štap – u stvari ostatak križa. Srebrna plastika izvedena je u tehnici lijevanja, očito po antičkom uzoru, što se očituje u čistoći linije i odmjerenom plasticitetu. Kovinske stjenke između stakala urešene su jasno iskucanim biljnim ornamentom stilizirane forme.³²

U škrinjici na crvenom jastučiću leži moćnik ruke obložene filigranom biljnog ornamenta. Između srednjaka i prstenjaka je mali prsten. Moćnik ruke nose srebrni nosači iznad jastučića. Filigranski je moćnik izrađen 1624. godine u Dubrovniku. Moćnik ruke sv. Ivana Krstitelja u Dubrovnik je donio franjevac Juraj Dragišić 1482. godine, i oko njega se ispleo diplomatski spor.³³ U 17. stoljeću ruka je dobila izgled filigranske rukavice uložene, nakon povrata u Katedralu, u ostakljeni srebrni sarkofag (možda dar Stjepana Gradića?) s rimskim zlatarskim žigovima (ključevi sv. Petra i ombrelon) i majstorskim žigom (znak helebarde). Godine 1680. uz nazočnost gradskoga kirurga proveden je proces prepoznavanja moći ruke sv. Ivana Krstitelja, iz čijeg se opisa vidi da je već tada postojao kipić sv. Ivana Krstitelja na ostakljenoj škrinjici.³⁴ Umjetnine s istovjetnim zlatarskim žigom nalaze se u crkvi S. Maria Assunta u Filaccianu, i to uvijek sa žigom za 1674. godinu.³⁵ Moćnik je lijep primjer ranobaroknog rimskog zlatarstva u Dubrovniku i visoke estetske svijesti dubrovačkih naručitelja da svoju prvostolnicu opskrbljuju iz najboljih europskih zlatarskih centara, u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima.

Od drvenih i pozlaćenih moćnika-škrinjica valja rimskom krugu približiti više škrinjica ispred središnjeg oltarnog retable, nadopunjujući poznavanje importiranog rimskog umjetničkog obrta baroknog razdoblja.

U Župnom uredu Dubrovačke prvostolnice čuva se srebrni okov misala (34,5 x 25,3 cm). Na pustenoj podlozi nalaze se četiri kutna srebrna reljefa (14,9 x 11,4 cm) u obliku razvedenih *rocaille* formi, a u središtu je školjkasti *rocaille* s reljefom sv. Antuna Opata s njegovim atributima: opatskim štapom i mitrom na stolu (11,49 x 16,94 cm). Na srebrnom reljefu utisnut je žig Papinske Države i majstorski žig (CA/križ/T), koji se vezuje uz Benedetta Andronica (aktivan 1762.–1787.), sina majstora Giovannija Antonija Andronica i Apollonije Politi iz Rima.³⁶ S druge strane okova misala nalazi se reljef Navještenja. Zanimljivo je da su oba središnja reljefa izrađena u formi škropionica za blagoslovljenu vodu. Budući da se na okovu misala nalazi lik sv. Antuna Opata, pretpostavljamo da je riječ o misalu koji je pripadao Bratovštini antunina, koja je imala svoje sjedište u prigradskoj crkvi na Pločama istoga titulara.

Ta je crkva bila desakralizirana tijekom 19. stoljeća, a očito je netko od bratima pred rusko-crnogorskim pljačkašima spasio dragocjenosti iz te prevažne dubrovačke prigradске crkve. Danas se u Crkvi sv. Vlaha čuva svečev kip i kalež, a u Državnom arhivu u Dubrovniku matrikula Bratovštine antunina.

U potkrovlju Dubrovačke prvostolnice autor je pronašao drugi misal s kopijama rimskih okova. Ove druge korice misala izradio je dubrovački zlatar iz 19. stoljeća koji je svoje radove označavao majstorskim žigom MMG u kvadratu uz žig sv. Vlaha.³⁷ Četiri bočna srebrna reljefa vrlo su loše kopije rimskog izvornika, a loša kakvoća reljefa najviše dolazi do izražaja na središnjim reljefima. Na prednjoj strani nalazi se kopija reljefa sv. Antuna Opata, a na stražnjoj strani umjesto reljefa Navještenja – što je zahtijevao znatnu umjetničku kreativnost, koju nije posjedovao dubrovački kopist – nalazimo reljef poprsja Gospina na tri oblačića. Školjkasta kartuša naoko je istovjetna rimskom predlošku, ali kada se pozornije pogleda, onda se uoči golema razlika. Reljef Gospina lika često se susreće na baroknim paksovima, a jedan sličan čuva se u Opatskoj riznici u Korčuli.³⁸

U Crkvi sv. Vlaha čuva se zanimljiv ranije spomenuti srebrni i djelomično pozlaćeni kalež koji je izvorno pripadao Crkvi sv. Antuna na Pločama. Riječ je o rimskom zreloom kasnobaroknom kaležu s poligonalnom razvedenom bazom s prikazima *Krist uz stup bičevanja*, *Raspeće sa sv. Ivanom i Gospom* i *Sv. Euharistija* (Krist s anđelom i kaležom) u ovalnim medaljonima. Nodus kaleža kruškolikog je oblika i vodi prema košarici na kojoj se također nalaze tri medaljona: *Sv. Antun Opat*, *Navještenje* i *Sv. Skolastika*. Kalež je označen državnim žigom Papinske Države i majstorskim znakom T. Taj je znak upotrebljavao nepoznati majstor aktivan početkom 19. stoljeća u Rimu.³⁹

U sakristiji Sv. Vlaha u Dubrovniku čuva se i rimska pokaznica (v. 43,7 x š. baze 12,5 x š. soleje 20,6 cm) zrakastog tipa, iznimne likovne kakvoće. Strmo svedena stupnjevana baza razigrana je s tri anđeoske glavicice, koje gotovo u punoj plastici izbijaju iz nemirne površine *rocaille*-a i kartuša. Nodus je trostran, s anđeoskim glavicama, i vodi k djelomično pozlaćenoj soleji. Oblačići nad radijalno postavljenim sunčevim zrakama nose male anđele. Radi se o kvalitetnom rimskom zlatarskom radu sa žigom Papinske Države i sa zlatarskim žigom ptice/golubice u ovalu, kojim se koristio i rimski zlatar Baldassare Pieri (1749.–1789.). Poznat je kao sin rimskoga zlatara Pietra Paola Pierija i kao nećak Giovannija Bessija – vlasnika radionice *Corallo* sa zlatarskim žigom golubice, koju je nastavio voditi poslije ujakove smrti 1748. godine.⁴⁰ O tom će zlataru biti više riječi kasnije, kada se bude obrađivao kalež iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku.

Svakako među dubrovačkim zbirkama liturgijskih predmeta Dominikanski samostan zauzima posebno mjesto. Crkveni povjesničar Serafin Marija Crijević nabavio je umjetnički izrađen moćnik prilikom svog posjeta Rimu u lipnju 1727. godine.⁴¹ U dubrovačkih dominikanaca čuva se više liturgijskih predmeta nastalih u rimskim zlatarskim radionicama. Prije svega tu treba istaknuti Moćnik kolone bičevanja Kristova (v. 35,5 x š. baze 20,4 cm) iz Muzeja Dubrovačkog dominikanskog samostana. Na bazi kasnorenesansnoga kaleža 16./17. stoljeća naknadno je pričvršćen gornji dio moćnika u obliku široka kružnog otvora

17. Viseća svjetiljka iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku – možda rad rimskoga zlatara Francesca De Martinija (1661.–1740.) (foto: fra K. Raić)
A hanging lamp from the Dominican monastery in Dubrovnik – perhaps work of the Roman goldsmith Francesco De Martini (1661–1740)

18. Srebrna pokaznica rimskoga zlatara Domenica Ridolfija (1672.–1712.) iz samostana Male braće u Dubrovniku (foto: M. Mojaš)
Silver monstrance from the monastery of Friars Minor in Dubrovnik, work of the Roman goldsmith Domenico Ridolfi (1672–1712)

uočvirena bokorom srebrna cvijeća i anđeoskih glavic, iznad kojih je elipsasti medaljon s reljefom sv. Ignacija Lojolskog, a u donjem dijelu bokora je srce s tri čavla okrunjeno trnovom krunom – simbolima muke Kristove. Na moćniku se nalazi državni žig Papinske Države i zlatarski žig Antonija Capelettija (1804.–1838.) rodom iz Caserte. On je 1803. godine dobio patent i ovjerio je svoj zlatarski žig u radionici *al Pellegrino*. Položio je majstorski ispit 24. lipnja 1804. Budući da je uz majstorski žig utisnut i žig Papinske Države u upotrebi poslije 1815. godine, tu umjetninu treba datirati u vrijeme popravka samostana poslije francuskog pustošenja.⁴²

Neobarokni kalež iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku s bazom na kojoj se nalaze likovi Mojsija, Arona i Melkisedeka koji najavljuju Krista i njegovu žrtvu, potječe iz iste rimske radionice kao i kalež iz Crkve sv. Jurja u Drveniku kraj Makarske iz prve polovice 19. stoljeća.⁴³ Dubrovački

kalež kao i drvenički na bazi ima likove triju svećenika, koje prepoznajemo po njihovim atributima. Mojsija prepoznajemo po roščićima na glavi i pločama Dekaloga, Aron nosi svećeničku kapu i u rukama drži kruh i kadionicu, a Melkisedek, označen krunom, u kalež umače kruh. Dubrovački kalež od djelomično pozlaćene mjedi ima neobarokni kruškoliki nodus i košaricu kaleža ukrašenu plitkim i lošim reljefima anđeoskih glava i girlandi u kartušama. Kalež iz Drvenika kvalitetniji je rimski rad od dubrovačkog primjerka. U samostanu Male braće u Dubrovniku čuva se kalež izveden u eklektičkoj mješavini stilova iz druge polovice 19. stoljeća, koji ima košaricu kaleža izvedenu po sličnoj shemi, to jest po prikazu *Posljednje večere*.

U istoj zbirci čuva se i kalež (v. 27,15 x š. baze 14,3 x š. čaške 9,3 cm) prepoznatljive kasnobarokne forme. Stupnjevana poligonalna baza čvrsto modeliranih bridova ukrašena je

anđeoskim glavicama. Između njih formirana su tri medaljona s euharistijskim simbolima – apokaliptičnim jaganjcem, pelikanom što hrani ptice svojom krvlju i Feniksom u ognju. Nodus kruškolikog oblika s anđeoskim glavicama nosi bogato razigranu košaricu kaleža, na kojoj su medaljoni sa simbolima muke Kristove – kliještima, čavlima, stupom i medaljonom s likom sv. Katarine Sijenske. Dakle, možemo zaključiti da je taj kalež pripadao nekom od ukinutih dominikanskih ženskih samostana iz grada Dubrovnika. Kalež je označen državnim žigom Papinske Države za 1763. godinu, brisom čistoće i majstorskim žigom Baldassarrea Pierija (1749.–1789.) u obliku ptice u ovalu.⁴⁴ Taj rimski zlatar, koji je položio majstorski ispit 1749., u početku svoje zlatarske karijere koristio se zlatarskim žigom u obliku golubice svoga strica Giovannija (radionica *Corallo*). Baldassarre je bio unuk Pietra Paola zvanog Alimanno (1658.–1718.) iz Velikovca (Villach u Koruškoj), a pripadao je jednoj od rimskih zlatarskih obitelji sjevernjačkog podrijetla.⁴⁵ Rimski državni žig u našem je slučaju pomogao da zlatarski žig atribuiramo Baldassarreu, a ne njegovu ujaku Giovanniju. Svakako, dubrovački je kalež iznimno kvalitetan rad i spada u skupinu importiranih zlatarskih umjetnina iz ponajboljih radionica Apeninskog poluotoka.

U dubrovačkih dominikanaca čuva se i viseća svjetiljka, jedini dosad prepoznati primjer baroknog rimskog zlatarstva te vrste u Hrvatskoj. Dubrovačka viseća svjetiljka (89 x 47 cm) izrađena je od iskucanog srebrnog lima. Srebrni prstenovi postupno se šire od dna prema obodu svjetiljke, upotpunjeni glatkim ovalima između vitica akantusa i četverolisnog stiliziranog florealnog ornamenta. Tijelo svjetiljke drže tri anđeoske glavice smještene između četverolisnih cvjetnih ornamenta. Čiste je forme, bez završnog ruba na vrhu tijela, jer se na njemu nalazio stakleni umetak za ulje. Dubrovačka svjetiljka pripada skupini onih što su nastale u rimskim zlatarskim radionicama početkom 18. stoljeća, daleko zrelije barokne forme od mletačkih primjera, tada još uvijek opterećenih reminiscencijama manirističkog ornamentalizma. U talijanskom mjestu Visso u Museo Comunale i u Zbornoj crkvi Santa Maria, kao i u Tolentinu, čuvaju se gotovo identične viseće svjetiljke. Ona iz Zborne crkve u Vissu pripisana je rimskom zlataru Antoniju Politiju (1677.–1744.), a druga iz Muzeja u Vissu pripisuje se drugom rimskom zlataru, Francescu De Martiniju (1661.–1740.).⁴⁶ Svakako i dubrovačku treba datirati u drugo desetljeće 18. stoljeća. Majstorski žig je nažalost nedovoljno čitak, i na osnovi šturog pregleda pretpostavljamo da je i ovdje riječ o djelu rimskoga zlatara Francesca De Martinija.

Istom rimskom zlataru koji je izradio okov misala iz Prvostolnog župnog ureda u Dubrovniku – Benedettu Andronicu (1762.–1787.) – valja pripisati i srebrni kalež (v. 28 x š. čaške 9,1 x š. baze 15,1 cm) iz franjevačke zbirke Samostana Male braće u Dubrovniku. To je odmjeren barokni kalež složene baze s tri jednostavna medaljona sa simbolima Kristove muke: kockama, križem i trima čavlima. Na košarici kaleža su također tri medaljona sa simbolima muke: kockama, stupom bičevanja i trskom sa spužvom natopljenom octom ukriženom s kopljem. Trostrani nodus odaje vještinu, ali i posve

pojednostavljen ansambl baroknih stilskih motiva. Riječ je o prepoznatljivom primjeru liturgijskih predmeta nastalih u rimskim zlatarskim radionicama tijekom 18. stoljeća.⁴⁷

U istoj se zbirci uz više srebrnih patena čuva i kvalitetna srebrna pokaznica (v. 62,44 x š. soleje 27,2 x š. baze 14,3 cm), označena zlatarskim žigom pčele, žigom rimskoga zlatara Domenica Ridolfija (1672.–1712.), rodom iz Cascie, koji je 23. svibnja 1672. ovjerio zlatarsku diplomu, a kod javnog bilježnika 4. kolovoza 1696. ovjerio je i zlatarski žig što prikazuje pčelu.⁴⁸ Pokaznica dubrovačkih franjevaca ima trostranu bazu na plastičnim nožicama od svinutog lista akantusa. Narebrnja na bazi stvaraju igru svjetla i sjene. Na gornjem međuprstenu nalaze tri glavice anđelaka raskriljenih krila. Iznimno kvalitetan rimski rad, stupnjevano vodi do oblačića na kojem razigrani anđelak nosi soleju s kružnom *thecom*, uokolo koje je vijenac anđela na oblačićima iz kojih izbijaju radijalne zrake. Na vrhu pokaznice nalazi se križ s trolisnim završetcima hasti. Središnji likovni motiv pokaznice lik je razigranog anđelka s kojega plastično pada draperija. Ta se pokaznica posve razlikuje od pokaznica napuljskoga tipa o kojima je autor već ranije pisao.⁴⁹ Evidentno je da je dubrovački zlatar Miho Gleđević kopirao vijenac anđeoskih likova s te pokaznice za pokaznicu iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku, a za pokaznicu iz Samostana Sigurate u Dubrovniku kopirao je lik anđelčića s napuljske pokaznice, i tako je metodom kolažiranja stvorio »po dubrovački«⁵⁰ novi stilski oblik, dosad neuočen način preklapanja rimskog i napuljskog zlatarstva. Miho Gleđević je znatno skromnijim stilskim jezikom, u nemogućnosti da oponaša vrsnoga rimskog zlatara, preuzeo manje zahtjevan lik s napuljske pokaznice,⁵⁰ postavljen na mlohavu oblačiću, jako udaljenom od dopadljivog i vedrog rješenja na pokaznici iz Male braće u Dubrovniku. Dakle, može se zaključiti da je ovaj prepoznati likovni utjecaj na dubrovačko zlatarstvo sredine 18. stoljeća nastavljen i početkom 19. stoljeća kopiranjem okova misala iz Sv. Antuna Opata, koji se sada čuva u Prvostolnom župnom uredu – djelu Benedetta Andronica, što ga je kopirao nepoznati dubrovački zlatar iz 19. stoljeća, koji je upotrebljavao zlatarski žig MMG u kvadratu.

Nesumnjivo je rimska sastavnica u formiranju likovnog izraza dubrovačke zlatarske škole baroknog i klasicističkog razdoblja, prije svega na osnovi kopiranja importiranih umjetnina bila prepoznatljiva uz već znanu napuljsku. Đenova kao četvrti važan talijanski zlatarski centar (Mleci, Napulj, Rim) još je jedna od zadaća budućeg istraživanja pokretne građe sakralnih predmeta na dubrovačkom području. Dosađa je autor uočio jedan moćnik iz kasnog 18. stoljeća nastao u zlatarskim radionicama Đenove, označen prepoznatljivim žigom »Toretta«.⁵¹

Rimska sastavnica sakralnih predmeta od plemenitih kovina u Dubrovniku svojom visokom kvalitetom iznimno je bitna u sagledavanju širine importa na teritorij bivše Dubrovačke Republike i općih likovnih kretanja na njezinu teritoriju. Nazočnost imena uglednih rimskih zlatara baroknog razdoblja u Dubrovniku iznova svjedoči o visokoj kulturnoj razini Dubrovnika toga vremena, što se zrcalilo u politici, znanosti i kulturi.

Bilješke

- 1
Zahvaljujem talijanskom kolegi Giovanniju Boracesiju iz Rutigliana u Apuliji, koji mi je u pisanju ovog rada pomogao svojim sugestijama i literaturom. Zahvaljujem također autoru fotografija, dragom prijatelju Božidaru Gjukiću, kao i fra Kristijanu Raiću iz Dominikanskog samostana u Dubrovniku na pristupu samostanskoj zbirci. Isto tako zahvaljujem fra Kristijanu Nosiću, gvardijanu Franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku, na dopuštenju da se objavi kalež i pokaznica iz samostanske zbirke. Zahvaljujem don Tomi Lučiću, rektoru Crkve sv. Vlahu, što mi je dopustio da objavim liturgijske predmete iz Svečeve crkve, a napose zahvaljujem don Stanku Lasiću, prvostolnom župniku Gospe Velike, na strpljivosti prilikom rada u prvostolnom Moćniku.
- 2
ILIJA MITIĆ, Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici (od 1358. do 1815.), Zagreb, 2004., 148–153; Isti, Diplomatski odnosi Dubrovnika sa Svetom stolicom, u: *Vatikan i Dubrovnik – povodom pohoda pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj u rujnu 1994. godine*, (ur.) Želimir Puljić, Dubrovnik, 1994., 47–60.
- 3
STJEPAN KRASIĆ, Stjepan Gradić (1613–1683), Život i djelo, Zagreb, 1987., 465; Isti, Život i djelo Stjepana Gradića, u: *Zbornik radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću (1613–1683), u povodu 300. obljetnice smrti*, (ur.) Žarko Dadić, Zagreb, 1985., 7–6; Isti, Život i rad Stjepana Gradića (1613–1683), u: *Spomenica posvećena dubrovačkom polihistoru Stjepanu Gradiću u povodu 300. obljetnice smrti*, (ur.) Duje Rendić-Miočević, Zagreb, 1989., 7–18.
- 4
KOSTA VOJNOVIĆ, Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkim, u: *Starine JAZU*, XXVIII (1896.), 58, 210; Arhiv Dubrovačke biskupije (dalje ADB), XXIII – 1, Računske knjige Katedrale, 3, 9: »...per un calice alla S. Casa di Loreto ...«.
- 5
KRUNO PRIJATELJ, Studije o umjetninama u Dalmaciji, V, Zagreb, 1989., 76–78. Unutar stare gradske jezgre Dubrovnika moramo obratiti pažnju na oltarnu palu rimskoga slikara Giovannija Angela Caninija (Rim, 1617. – Rim, 1666.) u dubrovačkoj baroknoj crkvi Karmen. Iz rimskoga kruga potječe dakako i autor oltarne pale s likovima sv. Kuzme i Damjana u istoimenoj Župnoj crkvi u Lastovu, Giovanni Lanfranco (1582.–1647.).
- 6
KRUNO PRIJATELJ, Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884., Split, Književni krug, 1989., 10.
- 7
VINICIJE B. LUPIS, O napuljskom zlatarstvu u Dubrovniku i okolici, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, 28 (2004.), 162–175.
- 8
Prvi statut Bratovštine zlatara i srebrnara u Rimu donesen je 1358. godine. Konačno reguliranje zlatarskoga ceha zbililo se u vrijeme pape Julija II. 1508. godine, a reformiranje statuta zbililo se u vrijeme pontifikata Klementa XII. 1738. godine. Vidi: ELIO CATELLO, Gli argentieri italiani, u: *Gli argentieri Francia-Italia-Germania*, Milano, 1991., 45–47. Godine 1508. ustanovljuje se zlatarski žig: »ROMA«. Novi žig: »ROMA« i drugi: »SPQR« doneseni su 1586. godine. Konačno je 1608. ustanovljen novi sustav zlatarskih žigova za Rim, obvezatna upotreba žigova majstora, radionica, »Zecece« – oblikovan u obliku *ombrelona* i ukriženih papinskih ključeva. U drugoj polovici 17. stoljeća ustanovljen je žig s brojem godine, koji se mjenjao na dan sv. Eligija. Vidi: ANGELO LIPINSKY, Oreficeria e argenteria in Europa dal XVI al XIX secolo, Novara, 1965., 286–287.
- 9
U Crkvi sv. Nikole u Rupnom Dolu čuva se jednostavni barokni kalež s mjedenom pozlaćenom bazom na kojoj se nalazi natpis: »SACRA CONGREGATIO PROPAGANDAE FIDEI AN. 1728«. Više istohercegovačkih svećenika iz Trebinjsko-mrkanjske biskupije školovalo se u Zavodu u Fermu (1663.–1746.), koji je osnovala Kongregacija za širenje vjere. Pošto bi misionarski svećenici završili svoju izobrazbu, vratili bi se u svoje biskupije pod osmanlijskom upravom, sve do Armenije, Male Azije, Rusije i Moldavije, noseći nužne liturgijske predmete za obavljanje obreda. Tim je putem dospio i ovaj skromni rad rimskih zlatara u zabačeno selo Apostolske administrature trebinsko-mrkanjske. Vidi: ANĐELKO ZELENKA, Nekoliko objekata sakralne arhitekture XVII. stoljeća sa područja starog Zažablja, Trebinje i Popova, u: *Tribunia*, 2 (Trebinje, 1974.), 56, 71; RATKO PERIĆ, Da im spomen očuvamo, Mostar, 2000., 17. U crkvi Gospe Nuncijate u Gružu čuva se istovjetni kalež poput onoga iz Rupnog Dola, s natpisom s unutrašnje strane baze, koji glasi: »SACRA CONGREGATIO PROPAGANDAE FIDEI. 1763.«. Kalež su časne sestre iz dubrovačkog Samostana Sigurate poklonile dubrovačkom svećeniku don Mihi Demoviću. U nedalekoj Boki kotorskoj u Crkvi sv. Nikole na Perastu čuva se srebrni kalež, dar admirala Matije Zmajevića. Riječ je o kvadratnom primjerku rimskoga zlatarstva, s poligonalnom bazom prekrivenom uskovitlanim baroknim ukrasima iz kojih se uzdižu andeoske glavice, kruškolikim nodusom i košaricom kaleža koja ponavlja ukrase što se nalaze na bazi. Sličan kalež čuva se u zbirci R. Tettamanti u Milanu. Vidi: PAVAO BUTORAC, Zmajevići, Perast, 2003., 80–81; GIOVANNI MARIACHER, Argenti italiani, Milano, 1965., tabla 20.
- 10
STIJEPO SKURLA, Sveti Vlaho biskup i mučenik od Sevasta dubrovački obranitelj, Dubrovnik, 1871., 180–181.
- 11
DONKO SARDELIĆ, Sveta Vincenca mučenica, Blato, 1995., 14–20.
- 12
DAMIR TULIĆ, Povijest svetoga Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli, u: *Godišnjak grada Korčule*, 7 (2002.), 138.
- 13
Mletačko zlatarstvo na dubrovačkom teritoriju zastupljeno je u mnogo manjoj mjeri negoli je to slučaj sa susjednim dalmatinskim teritorijem. Najvećim djelom radi se o liturgijskim predmetima manje umjetničke vrijednosti, izuzev desetak moćnika, okova prvostolnog misala i ikona Gospe od Porta i Gospe od Karmena te ophodnih križeva. Najkvalitetiji primjer unutar zidina nastao u mletačkim radionicama ophodno je raspelo Tiziana Aspettija Mladega iz Franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku. Vidi: VINICIJE B. LUPIS, Likovni prilog za Tiziana Aspettija ml. u Dubrovniku, u: *Peristol*, 47 (2004.), 25–32.
- 14
VINICIJE B. LUPIS, Sakralna baština Stona i okolice, Ston, 2000., 187.
- 15
ANNA BULGARI CALISSONI, Maestri argentieri gemmari e orafi di Roma, Rim, 1987., 145.
- 16
VINICIJE B. LUPIS (bilj. 14), 39.
- 17
ANNA BULGARI-CALISSONI (bilj. 15), 64.
- 18
GIOVANNI MARIACHER (bilj. 9), tabla 19.
- 19
VINICIJE B. LUPIS, Prilozi poznavanju sakralne baštine otoka Kočepa, u: *Dubrovnik*, 1–2 (2000.), 248.
- 20
ANĐELKO BADURINA, Umjetnički inventar franjevačkog samostana u Cavtatu, u: *Samostan Snježne Gospe u Cavtatu 1484/1984*, Rijeka, 1984., 66.

- 21
IVO LENTIĆ, Radovi rimskih zlatara u isusovačkoj crkvi u Dubrovniku, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 4 (1979.), 18; Isti, Sakralno zlatarstvo hrvatskih isusovaca, u: *Isusovačka baština u Hrvata*, katalog izložbe, (ur.) Biserka Rauter Plančić, Zagreb, 1992., 333–334.
- 22
IVO LENTIĆ, Sakralno zlatarstvo hrvatskih isusovaca, u: *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija »Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata«, Zagreb, 1992., 448–452; M. PANTIĆ, Dubrovčanin Nikola Bošković i raške starine, u: *Zbornik za likovne umjetnosti Matice srpske*, 8 (Novi Sad, 1972.), 224.
- 23
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 428–429.
- 24
GIOVANNI MARIACHER (bilj. 9), 24.
- 25
ELIO CATELLO (bilj. 8), 47.
- 26
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 110.
- 27
STIJEPO SKURLA (bilj. 10), 149.
- 28
ANTUN LIEPOPILI, O dubrovačkom moćniku razjašnjenja nekih pitanja, Dubrovnik, 1934., 115.
- 29
VINICIJE B. LUPIS, Moćnik dubrovačke prvostolnice – doktorska disertacija, Zadar, 2003., 267–268.
- 30
ANTUN LIEPOPILI (bilj. 29), 115.
- 31
Ori e Argenti. Capolavori di oreficeria sacra nella provincia di Macerata, A cura di Maria Giannatiempo Lñpez, Federico Motta Editore, Milano, 2001., 161–164.
- 32
VINICIJE B. LUPIS (bilj. 29), 247.
- 33
M. URBAN, Juraj Dragišić (Georgius Benignus De Selvatis) u hrvatskoj literaturi od 16. do 20. stoljeća, Dubrovnik, 1998., 85–103; Dominikanski samostan Dubrovnik; SERAFIN MARIJA CRIJEVIĆ, Prologomena in sacram Metropolitim Ragusinarum ad illustrandam Ragusinae provinciae pontificum historiam necessaria, edita a fratre Seraphino Maria Cerva, ragusinae Ordinis Praedicatorum Congregationis. Ragusii anno Domini MDCCXLIV.
- 34
Znanstvena knjižnica Dubrovnik, rukopis br. 238. Svežanj rukopisa o dubrovačkoj povijesti, dubrovačkoj crkvi i o Moćniku Katedrale (Rkp. 457/1–12), *Processo per la mano di S. Giovanni Battista*.
- 35
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 455.
- 36
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 413.
- 37
Ovaj je misal bio izložen na izložbi *Liturgijski predmeti i misno ruho* održanoj u Kneževu dvoru u Dubrovniku 2000. godine. Tu je misal pogrešno datiran kao austrijski rad iz prve polovice 19. stoljeća. Na ovitku preklapnog kataloga se nalazi središnji medaljon s Gospinim likom.
- Vinicije B. Lupis: Prilog poznavanju rimskog zlatarstva u Dubrovniku
- 38
ALENA FAZINIĆ, Srebrnina, ukrasi i obredno ruho korčulanskih crkava od XV. do XIX. stoljeća, u: *700. godina korčulanske biskupije*, zbornik radova, (ur.) Igor Fisković, Marko Stanić, Korčula, 2005., 223.
- 39
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 462.
- 40
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 98, 99, 342, 343.
- 41
STJEPAN KRASIĆ, Dubrovačka biblioteka, sv. I, Zagreb, 1975., 22.
- 42
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 130.
- 43
ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, Kalež iz crkve sv. Jurja u Drveniku, u: *Hrvatski rasadnik: zbornik članaka Znanstvenoga skupa Gornje makarsko primorje, Gradac – Zaoštrog*, 26. 9. – 27. 9. 1996., (ur.) Zdenko Radelić, Zagreb, 1999., 107–109.
- 44
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 343.
- 45
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 343.
- 46
Ori e argenti (bilj. 31), 188–199.
- 47
IVO LENTIĆ, Riznica Male braće u Dubrovniku, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1985., 568: »Osim brojnih srebrnarskih radova venecijanskih zlatara 17. i 18. stoljeća, sačuvani su u franjevačkoj riznici još i mnogo rjeđi radovi rimskih i bečkih zlatara, kao npr. Srebrni kalež, rad nepoznatog rimskog zlatara prve polovice 18. stoljeća, s razvedenom profiliranom bazom koje je gornji dio, kao i košarica, ukrašen iskucanim akantusovim lišćem i nepravilno oblikovanim medaljonima s reljefnim prikazima pasije.«
- 48
ANNA BULGARI CALISSONI (bilj. 15), 366.
- 49
VINICIJE B. LUPIS (bilj. 7), 174.
- 50
O napuljskim pokaznicama vidi: GIOVANNI BORACCESI, *Il Sole Eucaristico, Ostensori d'argento nella Diocesi di Lucera – Troia*, Foggia, 2004., 1–64.
- 51
Žig Republike Đenove cijelo vrijeme postojanja bio je »il castrum di Genova« ili »toretta«. Najstariji primjerak zlatarstva s tim žigom sačuvan je u opatiji Cervara kraj Portofina na jednom gotičkom kadioniku. Dosad je u hrvatskoj znanstvenoj literaturi poznat samo jedan primjerak, i to okov korica misala iz Crkve sv. Šimuna u Zadru, ali je tamo nažalost pogrešno pročitana zlatarski žig Đenove kao »nalik slovu i sastavljen usred slova H«. – Vidi: NIKOLA JAKŠIĆ i RADOSLAV TOMIĆ, *Zlatarstvo, umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar, 2004., 260. Za osnovno poznavanje đenovskog zlatarstva vidi: GIANNA ROCCATAGLIATA, *Orafi e argentieri genovesi tra Neoclassico e Liberty*, Genova, 1984.; GIANNA ROCCATAGLIATA, *Argenti Genovesi – la toretta, catalogo della mostra*, Genova, 1992.; OLEG ZATROW, *L'Ostensorio gotico genovese nella chiesa di Santa Brigida in Valle Averara (Bergamo)*, Un contributo alla storia dei »Caravana« brembanesi già attivi nel porto di Genova, u: *Arte viva fimantiquari*, 30 (Milano, 2002.), 31–36.

Summary

Vinicije B. Lupis

Contribution to the Research on Roman Goldsmithing in Dubrovnik

The aim of this article is to analyse examples of Roman baroque and neo-stylistic goldsmithing in the period between the 17th and 19th centuries, preserved in Dubrovnik and its surrounding, as well as a somewhat broader area. Rome played an important role in the development of European goldsmithing as a large centre of the craft; therefore, its presence in the stock of golden jewellery originating from Dubrovnik and its surrounding is of exceptional importance, since it points to intense ecclesiastical and political relations between the Dubrovnik Republic and the Holy See. In Ponikve on Pelješac, a chalice made by the Roman goldsmith Giuseppe Chiocca (1743–1802) is preserved, while the parish church of Ston owns a baroque monstrance made in the workshop of Cristoforo Fischer (1570–1626), a Roman goldsmith of German origin. In the metropolitan church of Dubrovnik, another monstrance is preserved, along with six large silver candelabra, work of the Roman goldsmith Bartolomeo Boroni (1730–1787), whose hallmark was the monogram of the Virgin Mary (*Nome di Maria in cifra*). The reliquary with the hand of St John the Baptist from the Reliquary of the Dubrovnik metropolitan was made in the Roman workshop that used a halberd as its hallmark. The binding of the missal that used to belong to the no longer

extant church of St Anthony the Abbot is work of the Roman goldsmith Benedetto Andronico (active 1762–1787), while a chalice from the same church likewise originates from the Roman goldsmithing workshops of the 18th century and is today preserved at the collegial church of St Blaise, along with the monstrance of another Roman goldsmith, Baldassare Pieri (1749–1789). A number of objects originating from the Roman workshops of the 18th and 19th centuries are preserved at the Dominican monastery of Dubrovnik. They include a reliquary made by the Roman goldsmith Antonio Capeletti (1804–1838) and a chalice by Baldassare Pieri (1749–1789). In the monastery of Friars Minor in Dubrovnik, there is a chalice made by Benedetto Andronico (1762–1787) and a monstrance – work of the Roman goldsmith Domenico Ridolfi (1672–1712). The article further surveys the influence of Roman craftsmen on the development of Dubrovnik baroque goldsmithing as concerns the choice of both motifs and techniques.

Key words: Roman Goldsmithing, Dubrovnik, Giuseppe Chiocca, Cristoforo Fischer, Bartolomeo Boroni, Benedetto Andronico, Baldassare Pieri, Antonio Capeletti, Domenico Ridolfi.